

Євгенія ЛИТВИНЕНКО,
викладач-стажист кафедри
КПДС ННІ права СумДУ

СПОРИ ЩОДО ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан завжди створює складні ситуації, які суттєво впливають на соціально-економічне середовище країни. Однією з таких проблем є спори щодо права власності. У воєнний час законодавство та механізми правового захисту можуть бути суттєво обмежені або змінені, що часто призводить до конфліктів між різними сторонами, які претендують на власність.

Однією з головних причин спорів щодо права власності є недостатня ясність та непередбачуваність правового статусу майна під час воєнного стану. Зміни в законодавстві, введення надзвичайних заходів та обмежень можуть ускладнити визначення правового статусу майна та власницькі права.

У таких ситуаціях важливо забезпечити ефективний механізм врегулювання спорів щодо права власності, що може включати у себе медіацію, арбітражні процедури або судове розгляд. Необхідно також розробити чіткі та прозорі правила для визначення правового статусу майна під час воєнного стану, а також забезпечити можливість захисту прав власників майна.

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації з 24 лютого 2022 року Указом Президента в Україні введено воєнний стан [1].

У 2023 році суди України продовжили долати виклики щодо права власності, які безпосередньо спричинено чи нерозривно пов'язані зі збройною агресією російської федерації та введенням правового режиму воєнного стану на території України.

Формально судові спори щодо права власності, які виникають в умовах воєнного стану в Україні, можна поділити на дві основні категорії:

1. спори з державою-агресором, що стосуються пошкодження чи руйнування майна як фізичних осіб, так і того, що використовують у підприємницькій діяльності (зокрема щодо стягнення збитків);
2. спори із суб'єктами владних повноважень (переважно військовим командуванням), які можуть приймати рішення щодо примусового відчуження (у тому числі мобілізації) майна громадян та підприємств, за умови, якщо це виправдано мотивами суспільної необхідності та здійснюється на підставі й у порядку, установлених законом [2].

Отже, стосовно першого критерія, що стосуються пошкодження чи руйнування майна як фізичних осіб так і юридичних осіб. 20 березня 2022 року український уряд затвердив Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [3]. Він покликаний

встановити процедуру визначення шкоди та збитків за окремими напрямками. Для цього спочатку потрібно зафіксувати завдану шкоду. Незалежно від того, який буде механізм відшкодування шкоди у кінцевому варіанті, важливо вже зараз уважно фіксувати факти знищення та пошкодження майна. Точна реєстрація таких подій є ключовою для визначення розміру завданої шкоди та отримання відшкодування [4].

Зараз найбільш дієвим алгоритмом компенсації за пошкоджене майно є механізм прописаний у Законі України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [5]. В цілому він є таким:

- *Перший етап.* Подання інформаційного повідомлення про пошкоджене майно через Дію;
- *Другий етап.* Відкриття «спеціального рахунку» в банках-партнерах;
- *Третій етап.* Додання заяви на компенсацію через Дію або ЦНАП;
- *Четвертий етап.* Допуск комісії місцевої ради до обстеження майна та надання їй підтверджуючих документів;
- *П'ятий етап.* перерахування грошових коштів з спеціальним режимом використання [6].

Стосовно другого критерія, щодо примусового відчуження майна в режимі військового стану здійснюється за рішенням військового командування (визначено у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [7]. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження майна провадиться за рішенням військового командування без узгодження з місцевими органами влади.

Фіксація примусового відчуження майна здійснюється у формі акту за єдиним зразком, який повинен містити обов'язкові відомості:

- 1) назва військового командування та органу, який погодив рішення про примусове відчуження майна;
- 2) відомості про власника майна;
- 3) дані про документ, що встановлює право власності на майно;
- 4) опис майна, достатній для його ідентифікації;
- 5) сума виплачених коштів (за попереднього повного відшкодування вартості майна).

Право державної власності на майно виникає із дати підписання акту. Для отримання компенсації колишній власник після закінчення воєнного стану звертається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем вилучення майна із заявою, до якої додаються акт та документ, що містить висновок про його вартість. Відмова у прийнятті заяви

не допускається [8].

Отже, спори щодо права власності в умовах воєнного стану стають надзвичайно складними ситуаціями, де правові норми часто переплітаються з політичними та військовими вимогами. У таких умовах власність може бути піддана різним формам конфіскації або навіть фізичному захопленню. Це може стати причиною серйозних правових та моральних проблем, особливо коли власникам не надається правовий захист їх прав.

У багатьох випадках воєнний стан може призвести до виникнення протиріч між різними формами власності, такими як приватна, державна та колективна власність. Конфлікти можуть виникнути як між приватними особами, так і між приватними та державними інституціями.

На жаль, у воєнний час правові норми і механізми регулювання можуть бути порушені або не ефективні, що робить вирішення спорів щодо права власності надзвичайно складним завданням. Такі ситуації вимагають від держави інноваційних та адаптивних правових механізмів для забезпечення справедливості та захисту прав громадян і власників під час воєнного стану.

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України Відомості Верховної Ради України. 2022. № 64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Марущак А. Судові спори щодо права власності в умовах воєнного стану. Публікації юридичної фірми Саєнко та Харенко. 2024. URL: <https://sk.ua/uk/sudovi-spori-shhodo-prava-vlasnosti-v-umovah-voennogo-stanu/>.

3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України. Відомості Верховної Ради України. 2022. №326 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.

4. Шипоша К. Пошкодження майна підприємства внаслідок воєнних дій: чи варто розраховувати на відшкодування та як підтвердити втрати? LIGA.ZAKON. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210310_poshkodzhennya-mayna-pdprimstva-vnasldok-vonnikh-dy-chi-varto-rozrakhovuvati-na-vidshkoduvannya-ta-yak-pdtverdit-vtrati.

5. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2024. 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>.

6. Дудченко В. Відшкодування збитків чи компенсація за знищене майно: в чому різниця? PROVOKATOR. 2023. URL: <https://pravokator.club/news/vidshkoduvannya-zbytkiv-chy-kompensatsiya-za-znyshhene-majno-v-chomu-riznytsya/>

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. ст. 250.

8. Третяков М. Примусове відчуження майна під час війни. LIGA.ZAKON. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/213655_primusove-vidchuzhennya-mayna-pd-chas-vyni.